

“Aşkın ışığı parlatsın Konya’dan
Semerkand’a, Buhara’ya dek bir an.”

MEVLÂNÂ’NIN ESERLERİNDE ŞEHİRLER VE COĞRAFI BÖLGELER

Adnan KARAİSMAİLOĞLU*

“*Monlâ Celâleddîn Muhammed b. Muhammed el-Belhî sümme el-Konevî*”,¹ küçük yaşlarda Horasan bölgesinin Belh şehrinden hareketle büyük bir coğrafyada onlarca şehir ve yerleşim merkezi görmüştü. Daha sonra önce Larende/Karaman’da 7 yıl kadar ikamet sırasında ve akabinde Konya Bâhâ-i Veled ailesine vatan olduktan sonra Şam’a ve Kayseri’ye yolculukları oldu. Onun bu seyahatleri dikkat çektiği gibi, eserlerinde andığı yerleşim merkezleri ve bölgeler şaşırtıcı sayıdadır. Onun adlarına yer verdiği şahsiyetlerin doğduğu, tahsil gördüğü veya yaşadığı yerlere göre oluşan nisbeleri dikkate alınırsa mevzu daha da genişleyecektir.

Mevlânâ’nın ailesi fiziki olarak büyük bir coğrafyada seyahatler yaptı. Ailenin bu yolculuklarının başlangıcında Belh, Vahş ve Semerkant şehirleri bulunurken, son yerler ise Anadolu şehirleri ve Konya olmuştur. Ancak günümüzdeki devlet adlarıyla anarsak Mevlânâ’nın Afganistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, İran, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye ve Türkiye’de onlarca şehri gördüğü anlaşılmaktadır. Belh, Vahş ve Semerkant’tan Merv, Nişabur, Bağdat, Mekke, Medine, Şam, Halep, Malatya, Kayseri, Larende/Karaman ve Konya’ya kadar birçok şehir bizzat bu seyahat güzergahı için kaynaklarda anılmıştır.

Mevlânâ’nın çevresindekilerin bilgileriyle yazılan göç hadisesiyle ilgili en eski iki kaynakta bazı şehir adları bir arada verilmektedir. *Risâle-i Sipehsâlâr*’da anılanlar, şunlardır: Belh, Bağdat, Hicaz, Şam, Erzincan, Akşehir-i Erzincan (az

---

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölüm Başkanı, Türkiye, adnankaraismailoglu@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-5581-3736>.

¹ Kâtib Çelebi (ö. 1653) “*Sümme (sonra)*” kaydıyla doğum yeri Belh’ten sonra vatan edindiği yeri, Konyalı sıfatıyla öne çıkarmaktadır. *Keşfu’z-zunûn*, I-II, nşr. Şerefettin Yalıtıkaya- Kilisli Rıfat Bilge, İstanbul, 1941, II, 1578.

cok bir yıl) ve Konya.² *Menâkibu'l-Ârifin*'deyse, şu şehirler anılmaktadır: Belh, Bağdat, Kûfe, Kâbe, Şâm, Malatya, Erzincan yöresi, Akşehr-i Erzincan (4 yıl ikamet), Larende (7 yıl veya daha fazla), Konya.³

Bu uzun yolculuk bugünkü hesaplamalara göre 8.500 kilometre kadar bir mesafeye ulaşmaktadır. Bazı duraklardaki ikametlerle birlikte bu yolculuk Larende'ye kadar elbette birkaç yıl sürmüş olmalıdır. Mevlânâ, bu yolculukta babası Büyük Mevlânâ'nın yanında önemli kişilerle ve büyük topluluklarla karşılaşmış, büyük tecrübeler kazanmış olmalıdır. Ayrıca Mevlânâ'nın eserlerindeki yolculuk, hareket, yükseliş ve diriliş çerçevesindeki ifadeleri, âdeti bu uzun yolculukların izlerini taşımaktadır. Eserlerinde fiziki yolculuklarla manevi yolculukları mesafelere aktarmakta ve böylece katedilmesi gereken aşamaları görünür hale getirmektedir. Aşağıda sunulacak örnekler bu duruma şahittir.

هر روز خوش است منزلی بسپرد
چون آب روان فارغ از افسردن
دی رفت و حدیث دی چو دی هم بگذشت
امروز حدیث تازه باید کردن

Hoştur, her gün akarsu gibi durup solmadan bir konak aşmak.

*Dün gitti, dünün sözü de dün gibi geçti; bugün yeni söz söylemek gerek.*⁴

Fırat, Dicle, Ceyhun, Ken'ân, Mısır, Medyen ve Mekke'yi andığı beyitlerden sonra Miraç ve Burak ile manevi yükselişi hatırlatıp çağırıyor büyük yolculukla tamamlıyor:

² Ferîdûn Ahmed-i Sipehsâlâr, *Risâle der Menâkib-ı Hudâvendigâr*, nşr. Muhammed Ali Muvahhid-Samed Muvahhid, Tahran, 1391hş., s. 100-102; krş. Türkçeye çeviri: Ferîdûn bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler -Risâle-*, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1977, s. 22-23.

³ Eflâkî Ahmed, *Menâkibu'l-Ârifin*, I-II, nşr. Tahsin Yazıcı, 1976-1980 (2. Baskı), I, 14-29; krş. Türkçeye çeviri: Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri (Mevlânâ ve Etrafindakiler)*, I-II, İstanbul, 1986 (4. Basım), I, 94-101.

⁴ Mevlânâ, *Kulliyât-i Şems yâ Divân-i Kebîr*, muştemil ber-Kasâ'id ve gazeliyyât ve mukatta'ât-i Fârsî ve..., I-X, bâ-tashihât ve havâşî-i Bedî'uzzamân-i Furûzânfer, Tahran: Dânişgâh-i Tahran, 1336-1346hş., VII, 242.

اگر ملول نگریدی یکان یکان شمرم
 مسافران جهان را دو تا دو تا و سه تا
 چو اندکی بنمودم بدان تو باقی را
 ز خوی خویش سفر کن به خوی و خُلُقِ خدا

Sıkılmazsan, dünyada yolculuk yapanları bir bir, ikişer, ikişer, üçer sayarım.
 Sana azını söyledim, gerisini sen bil, kendi huyundan Allah'ın huyuna ve
 ahlakına yolculuk yap.⁵

Mevlânâ'nın manzum iki eseri *Mesnevî* ile *Dîvân-ı Kebîr*'de ve mensur üç
 eseri *Fîhi Mâ Fih*, *Mecâlis-i Seb'a* ile *Mektûbât*'ında adı geçen şehirlerin adları
 toplu olarak şu şekildedir:

Âbâdân (آبادان), Abhâz (ابخاز), Aden (عدن), Akkâ (عکّه), Akşehr-i Erzincan (آق شهر),
 Arzincan (ارزنجان), Âmul (آمل), Antakya (انطاکیه), Antalya (انطالیه), Babil (بابل), Balasagun (بالاساقون),
 Basra (بصره), Bathâ (بطخا), Bedehşân (بدخشان), Belh (بلخ), Buhârâ (بخارا), Cend (جند),
 Dihistân (دهستان), Deylem (ديلم), Engûriyye (انگوریه), Erzincan (ارزنجان), Gazne (غزنه),
 Girdkûh (گردکوه), Haleb (حلب), Harakân (خرقان), Hayber (خیبر), Hemedan (همدان), Herî
 (هری: Herât), Hudeybiye (هدیبیه), Isfahan (اصفهان), İrem (ارم), İmen (ایمن), İstanbul
 (استنبول), Kerbelâ (کربلا), Kirmân (کرمان), Konya (قونیه), Kostantin (قسطنطنین: İstanbul),
 Kudüs (قدس), Kûfe (کوفه), Kûhistân (کوهستان), Kumb (قمب: Kum), Kutû (قنبر), Lârende
 (لارنده: Karaman), Kâş (کاش), Kâşân (کاشان), Kayseriye (قیصریه), Kaymaz (قیماز), Kazvîn
 (قزوین), Lût (لوط), Malatya (مالمطیه), Medîne (مدینه), Medyen (مدین), Merâga (مراغه), Mekke
 (مکه), Musûl (موصول), Necd (نجد), Obruk (ابروخ), Rey (ری: Tahrân), Sebâ (صبا), Sebzvâr
 (سبزوار), Semerkand (سمرقند), Sitanbul (ستنبول: İstanbul), Sultân (سلطان), Şâm (شام), Şatt
 (شطّ), Tabes (طیس), Tâyif (طایف), Tâlikân (طالقان), Tarâz (طراز), Tebriz (تبریز), Tebûk
 (تبوک), Tîh (تیه), Tirmiz (ترمذ), Tokat (توقات), Tûrut (تورت), Vahş (وخش), Vâsit (واسط),
 Zâhidân (زاهدان).

Aynı eserlerde Mevlânâ'nın andığı coğrafi bölge adlarıysa şunlardan
 ibarettir:

⁵ *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu: 214.

Acem (عجم), Âbülistân (آبلیستان), Bulgar Ülkesi (بلغار), Çiğil (چگل), Çin (چین), Endülüs (اندلس), Ermen (ارمن), Fârs (فارس), Frenk (فرنگ), Fergâna (فرغانه), Habeş (حبش), Hârezm (خوارزم), Hitâ (خطا), Hicâz (حجاز), Hind (هند), Hindistan (هندستان), Horâsan (خراسان), Hutem (ختن), Hürmüz (هرمز), Irak (عراق), İmen (ایمن), İrân (ایران), Ken'ân Ülkesi (کنعان), Kıpçak İli (قفجاق), Keşmîr (کشمیر), Mâçîn (ماچین), Magrib (مغرب), Maşrik (مشرق), Mâverâünnehir (ماوراء النهر), Mısır (مصر), Rum Ülkesi (روم), Sogd (سغد), Tatar Ülkesi (تاتار, تاتار), Tibet (تبت), Türkistan (ترکستان), Tûrân (توران), Ummân (عمان), Yemen (یمن), Zengibâr (زنگبار)

Yeryüzündeki şehir ve mekanların elbette dünya hayatı için önemli yeri ve anlamı vardır. Ancak Mevlânâ mekanlara anlam katanın bizzat insanın kendisi olduğunu söylemektedir. Bu izahlardan sadece birine burada yer vermek yerinde olacaktır.

گفت معشوقی به عاشق کای فتی
 تو به غربت دیده‌ای بس شهرها
 پس کدامین شهر ز آنها خوشتر است
 گفت آن شهری که در وی دلبر است
 هر کجا باشد شه ما را بساط
 هست صحرا گر بود سَمُ الْخِیَاط
 هر کجا که یوسفی باشد چو ماه
 جنت است ارچه که باشد قعر چاه

Bir sevgili âşığına sordu: “Ey yiğit! Sen gurbette çok şehirler gördün. Onlardan hangi şehir daha güzeldir?” -Âşık- “İçinde dilberin olduğu şehir” dedi.

*Padişahımızın yaygısının bulunduğu yer, iğne deliği de olsa ovardır. Ay gibi Yusuf'un bulunduğu yer, kuyunun dibi de olsa cennettir.*⁶

Mevlânâ Dımaşk/Şam, Tebriz ve Konya gibi bazı şehirler için, adlarını anmanın ötesinde, özel şiirler ve beyitler söylemiştir. Şam/Dımaşk şehri

⁶ Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, *Mesnevî-i Ma'nevî*, nşr. Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs, I-III, Ankara, 2007, III, 3807-3810.

Mevlânâ'nın ilim tahsil ettiği birkaç şehirden biridir. Mevlânâ bu şehrin önemli yerlerini tanıtmakta, bir görüşme sebebiyle Şam'ı cennete benzetmektedir. Ayrıca bu gazelde Şam'a üçüncü defa gidişten söz etmektedir. Sonuçta anlaşılıyor ki Tebrizli Şems'in Şam'da bulunmuş olması da bu şehre değer katmaktadır. Onun Dimaşk redifli on üç beyitlik bir gazelinin ilk üç beyti şu şekildedir:

ما عاشق و سرگشته و شیدایِ دمشقیم
جان داده و دل بستۀ سودایِ دمشقیم
زان صبحِ سعادت که بتایید از آن سو
هر شام و سحر مستِ سحرهایِ دمشقیم
بر بابِ بریدیم که از یار بُریدیم
زان جامعِ عشاق به خضرایِ دمشقیم
بر مصحفِ عثمان بنهم دست به سوگند
کز لولوی آن دلبر لالایِ دمشقیم
از بابِ فرج دوری و از بابِ فرادیس
کی دانی کاندَر چه تماشایِ دمشقیم
بر زبوه برآیم چو در مهلهٔ مسیحیم
چون راهبِ سرمست ز حمرایِ دمشقیم
در نیربِ شاهانه بدیدیم درختی
در سایهٔ آن شسته و دروایِ دمشقیم
اخضر شده میدان و بغلطیم چو گویی
از زلفِ چو چوگان که به صحرایِ دمشقیم
کی بی مزه مانیم چو در مزهٔ درآیم
دروازهٔ شرقیِ سویدایِ دمشقیم
اندر جبلِ صالح کانیست ز گوهر
زان گوهر ما غرقهٔ دریایِ دمشقیم
چون جنتِ دنیاست دمشق از بی دیدار
ما منتظرِ رؤیتِ حسنايِ دمشقیم
از روم بتازیم سوم بار سويِ شام
کز طرّهٔ چون شام مطرایِ دمشقیم
مخدومی شمس الحقِ تبریز گر آنجاست
مولایِ دمشقیم و چه مولایِ دمشقیم

Biz Şam'a âşık, hayran ve vurgunuz; Şam'ın sevdasına canı vermiş, gönül bağlamışız.

O yandan parlayan saadet sabahı için her gece ve seher vakti Şam'ın seherlerinin sarhoşuyuz.

Berîd kapısındaız, yardan ayrıldık; O âşıklar camiinden Şam yeşilliğindeyiz.

Osman'ın Mushaftı'na yemin için el basarım, o sevgilinin inci dışından dolayı Şam'ın lalasıız.

Ferec kapısından uzaksın, Ferâdis kapısından da; Şam'da ne seyirdeyiz, nasıl bilirsın?

Madem Mesih'in beşiğindeyiz, Rebve'ye/tepeye çıkalım. Çünkü Şam şarabıyla sarhoş rahip gibiyiz.

Şahane Neyreb tepesinde bir ağaç gördük; onun gölgesinde oturduk, Şam'a hayranız.

Meydan yeşillendi; çevgene benzer zülüfle top gibi yuvarlanalım, Şam ovasındaız.

Ne zamana kadar tatsız kalacağıız, o zaman eyere binelim; Şam'ın kalbinin doğu kapısındaız.

Cebel-i Sâlih'te/Sâlihiyye'de inci madeni var; o inciden dolayı Şam denizine gark olduk.

Şam görüşme sebebiyle dünya cenneti gibidir; biz Şam güzelini görmek için bekliyoruz.

Anadolu'dan Şam'a doğru üçüncü defa koşturalım; Şam/gece gibi saçtan dolayı Şam'da taptazeyiz.

Tebrizli Şemsü'l-Hak Efendi oradaysa Şam'a kuluz; hem de ne Şam kuluyuz.⁷

Tebriz, Mevlânâ'nın şiirlerinde müstesna bir yere sahiptir. Sebebi açıktır; zira dostu, hemdemi ve sır sahibi Şems Tebrizli'dir. İkinci ayrılık sonrasında Mevlânâ, gönlünde olan Tebrizli Şems'in artık Tebriz'de bulunduğunu biliyor veya öyle düşünerek diyor ki:

آن آهوی خوش ناف به تبریز روان گشت
بغداد جهان را به بصیرت همدان کرد

⁷ Kulliyât-i Şems, Gazel nu: 1493.

Güzel göbekli o ceylan Tebriz'e yollandı; dünya Bağdad'ını basiret gözüyle Hemedan (her şeyi bilir) yaptı.⁸

راز دل تو شمس دین در تبریز بشنود

دور ز گوش و جان او کز سخنت گران بود

*Senin gönül sırrını Şemseddin Tebriz'de duyur; onun kulağından ve canından uzak olsun, zira senin sözün onu rahatsız eder.*⁹

Mevlânâ'nın Tebriz'le ilgili gazeli birçok yönden şerh edilebilir. Şems-i Tebrîzî, anmaya sebeptir Tebriz'i. Tebriz'in mana dünyasındaki yerini görmek, herkes için mümkün değildir. Beş duyu gerçeği göremez. Gönül gözü gerekir, beden gözü daima başarısızdır. Burada iddia olmaz, ağacı görmeyen, ağacın dalındaki kuşu gördüğünü nasıl söyler? On bir beyitlik Tebriz redifli gazelinde anlatıyor:

دیده حاصل کن دلا آنگه ببین تبریز را

بی بصیرت کی توان دیدن چنین تبریز را

هر چه بر افلاک روحانیست از بهر شرف

می نهد بر خاک پنهانی چنین تبریز را

پا نهادی بر فلک از کبر و نخوت بی درنگ

گر به چشم سیر بدیدستی زمین تبریز را

روح حیوانی تو را و عقل شب کوری دگر

با همین دیده دلا بینی همین تبریز را

تو اگر اوصاف خواهی هست فردوس برین

از صفا و نور سیر بنده کمین تبریز را

نفس تو عجل سمین و تو مثال سامری

چون شناسد دیده عجل سمین تبریز را

همچو دریاییست تبریز از جواهر و ز درر

چشم در ناید دو صد درّ ثمین تبریز را

گر بدان افلاک کاین افلاک گردانست از آن

⁸ *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu: 643.

⁹ *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu: 557.

وافروشى هست بر جانت غبين تبريز را
 گر نه جسمستی ترا من گفتمی بهر مثال
 جوهرين يا از زمرد يا زرين تبريز را
 چون همه روحانيون روح قدسی عاجزند
 چون بدانی تو بدین رای زین تبريز را
 چون درختی را نبینی مرغ کی بینی برو
 پس چه گویم با تو جانِ جانِ این تبريز را

Ey gönül! Göz edin, sonra gör Tebriz'i; basiretsizce nasıl görülebilir Tebriz? Ruhani feleklerde ne/kim varsa şereflemek için gizlice secde ediyor Tebriz'e. Kibir ve gururla hemen feleğin üzerine adım atardın, gönül gözüyle görseydin Tebriz'i.

Hayvanî ruhun var, bir de gece körü aklın. Ey gönül! Bu gözle görür müsün Tebriz'i?

Sen özelliklerini dilersen, ulu cennet saklı sefa ve nurundan dolayı en küçük bendedir Tebriz'e.

Senin nefsin semiz buzağı, sen de Sâmîrî gibisin. Semiz buzağının gözü nasıl tanır Tebriz'i?

Tebriz, mücevherlerden ve incilerden bir denizdir. Göz iki yüz değerli incisini göremez Tebriz'in.

Bu felekleri döndüren feleklere satsan da Tebriz'i, canın zarar eder.

Yoksa cismi olsaydı, misal olarak sana derdim, "Tebriz mücevherdendir ya da zümrüitten ya da altından."

Bütün kutsal ruh sahibi ruhaniler acizdir; sen bu sağlam düşünceyle nasıl bilirsin Tebriz'i?

Ağacı görmüyorsun, kuşu nasıl görürsün? Git. Ben sana bu Tebriz'in canının canını nasıl söyleyeyim?¹⁰

Mevlânâ, bugün dünyada Konya ve Türkiye ile birlikte anılmaktadır. Konya'daki türbesi, Selçuklu sultanı Alaaddin Keykubad tarafından babası Bahaeddin Veled'e hediye edilen bahçededir. Büyük ihtimalle 546/1151 yılında doğan ve Belh, Vahş ve Semerkand gibi şehirlerde görev yapan Bahaeddin

¹⁰ *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu: 154.

Veled, büyük bir miras ve güçlü bir varis ile Konya'ya gelmişti. 628/1231 yılında Konya'da vefat ettiğinde Mevlânâ ailesi, artık Doğu'yu Batı'ya taşıyan bir merkezin mimarı olmaya başlamıştı.

Dosta, sevgiliye seslendiği şu gazelinde Mevlânâ'nın yüzü öncelikle Doğu'ya doğrudur, Gerçekte Semerkand'ı ve Buhârâ'yı anarak dünyaya açılmaktadır.

اندر آ در خانه یارا ساعتی
 تازه کن این جان ما را ساعتی
 این حریفان را بخندان لحظه ای
 مجلس ما را بیارا ساعتی
 تا ببیند آسمان در نیم شب
 آفتاب آشکارا ساعتی
 تا ز قونیه بتابد نور عشق
 تا سمرقند و بخارا ساعتی
 روز کن شب را به یک دم همچو صبح
 بی درنگ و بی مدارا ساعتی
 تا ز سینه برزند آن آفتاب
 همچو آب از سنگ خارا ساعتی
 تا ز دارالملک دل برهم زند
 ملک نوشروان و دارا ساعتی

*Ey sevgili! Gir eve bir an; yenile şu canımızı bir an.
 Şu dostları güldür bir zaman; meclisimizi süsle bir an.
 Gece yarısı görsün gökyüzü, güneşi açıkça bir an.
 Aşkın ışığı parlсын Konya'dan Semerkand'a, Buhara'ya dek bir an.
 Geceyi gündüz et bir solukta sabah gibi, durmaksızın ve gecikmeden bir an
 O güneş parlсын sineden, tıpkı kayadan çıkan su gibi bir an.
 Gönül başkentinden yıksın Nuşirvân'ın ve Dârâ'nın ülkesini bir an.¹¹*

امروز به قونیه، می‌خندد صد مه رو

¹¹ Kulliyât-i Şems, Gazel nu: 2905

یعنی که ز لارنده، می‌آید شفتالو
 در پیش چنین خنده، جانست و جهان، بنده
 صد جان و جهان نو، در می‌رسد از هر سو
 کهنه بگذار و رو در بر کش یار نو
 نو پیش دهد لذت، ای جان و جهان، نوجو
 عالم پر ازین خوبان، ما را چه شدست ای جان؟!
 هر سوی یکی خسرو، خندان لب و شیرین خو

Bugün Konya'da yüzlerce ay yüzlü gülüyor. Yani, Larende/Karaman'dan şeftali geliyor

Böyle gülüşün önünde can da cihan da köledir. Yüzlerce yeni can ve cihan her yönden varıp geliyor

Eskiye bırak, git yeni sevgiliyi kucakla. Ey can, ey cihan! Yeni ara; yeni çok tat veriyor

*Ey can! Âlem bu güzellerle dolu, bize ne oldu? Her bir yanda gülen ve güzel huylu bir padişah!*¹²

Konya'dan Doğu'ya anayurda doğru bakıldığında mesafeler çok büyüktür, ancak Mevlânâ gönül dünyasında mesafeler olmadığını söylediğine göre onun Vahş şehrini anmasını, gönlündeki yakınlıkla yorumlamak uygundur galiba.

عقل جزوی همچو برق است و درخش
 در درخشى کی توان شد سوي وُخْش
 نیست نورِ برقِ بهر رهبری
 بلکه امر است ابر را که می‌گری
 برقِ عقلی ما برای گریه است
 تا بگرید نیستی در شوقِ هست

Cüz'ü/parça akıl, şimşek ve parıldayış gibidir; parıldayış altında -uzak- Vahş şehrine nasıl gidilebilir?

Şimşegin ışığı yol göstermek için değildir; bilakis buluta "Ağla" diye emirdir.

¹² *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu: Tercî', 24.

*Bizim akıl şimşeğimiz, ağlamak içindir; böylece yokluk, varlığın arzusuyla ağlar.*¹³

Bütün bu ifadelerin yanında Konya bir başka açıdan Mevlânâ için özel bir konumdur. Çünkü Mevlânâ, Konya'yı ve halkını şiir söylemesine vesile olarak görmektedir. “Benim bir huyum var, hiçbir gönlün benden incinmesini istemem. Bir topluluğun sema esnasında bana çarpmaları ve bazı dostların onları menetmeleri, hoşuma gitmiyor. Yüz defa, “Benim için kimseye bir şey söylemeyin, ben buna razıyım.” dedim.” İfadelerinden sonra şiir söyleme sebebini açıklamaktadır:

آخِر، من تا این حدّ دلدارم که این یاران که به نزد من می‌آیند، از بیم آن که ملول نشوند شعری می‌گویم تا به آن مشغول شوند، و اگر نه من از کجا، شعر از کجا؟ والله که من از شعر بیزارم و پیش من از این بتر چیزی نیست.

*Neticede ben, yanıma gelen dostlar sıkılmasın korkusuyla şiir söyleyecek kadar duyguluyum. Onlar böylece şiirle meşgul olurlar. Yoksa ben nerede, şiir nerede!*¹⁴

Eserlerinde bir araya getirdiği ve adeta hepsini bir ülke gibi gönlünde topladığı uzak coğrafyalardaki şehirlerden sadece bazıları için birkaç beyti şu şekildedir:

ای صبا حالی ز خد و خال شمس الدین بیار
عنبر و مشک ختن از چین به قسطنطنین بیار

*Ey seher yeli! Şemseddin'in yanak ve beninden neşeler getir; Çin'den Kostantin'e/İstanbul'a Hutun amberi ve miski getir.*¹⁵

شمس تبریز که سرمایه لعل است و عقیق
ما از او لعل بدخشان و عقیق یمینم

¹³ *Mesnevî*, VI, 3318-3320.

¹⁴ Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, *Fîhi Mâ Fîh*, nşr. B. Furûzânfer, Tahran, 1339hş., s. 74; krş. Çev. Adnan Karaismailoğlu, İstanbul, 2022, s. 109.

¹⁵ *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu: 1081.

*Bizim la'l ve akik kaynağımız olan Tebrizli Şems'ten dolayı biz Bedaħşan la'li ve Yemen akikiyiz.*¹⁶

هر کس که در دل او باشد هوای تبریز
گردد اگر چه هندو است او گلرخ طرازی

*Gönlünde Tebriz arzusu olan herkes, Hintli de olsa o, güzel yüzlü bir Tarazlıdır.*¹⁷

ز ترکستان آن دنیا بنه ترکان زیارو
به هندستان آب و گل به امر شهریار آمد

*O dünya Türkistan'ından güzel yüzlü Türklerin kervanı, Hak sultanın emriyle bu varlık Hindistan'ına geldi.*¹⁸

گفتم ز کجایی تو تسخر زد و گفت ای جان
نیمیم ز ترکستان نیمیم ز فرغانه

“Sen nerelisin?” dedim. Alay ederek, “Yarımım Türkistan'dan, Yarımım Fergâna'dan.” dedi.¹⁹

Yeryüzünü bu kadar yakından bilen ve tanıyan, aynı zamanda dünyadaki insanların özelliklerini ve zaafalarını bilen Mevlânâ, ayrıca farklı bir yurttan bahis açar, insanlığı huzur ve güven yurdu olan gönül ülkesinden haberdar eder:

گام در صحرائِ دل باید نهاد
زانکه در صحرائِ گیل نبود گشاد
ایمن آباد است دل ای دوستان
چشمه‌ها و گلستان در گلستان
عُجَّ إِلَى الْقَلْبِ وَ سِرَّ يَا سَارِيَه
فِيهِ أَشْجَارٌ وَ عَيْنٌ جَارِيَه

*Gönül ovasına adım atmak gerekir, çünkü toprak ovada ferahlık yoktur.
Ey dostlar! Gönül, güven yurdudur; orada pınarlar, gül bahçesi içinde gül bahçesi vardır.*

¹⁶ *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu: 1633.

¹⁷ *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu: 2971.

¹⁸ *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu: 570.

¹⁹ *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu: 2309.

*Ey yürüyen! Kalbine yönel ve yürü; orada ağaçlar ve akan pınarlar vardır.*²⁰

Böylece gönül yurdunu farklı ve daha özellikli bir ülke kabul etmek gerekir. Mevlânâ'nın özenle anlattığı bu gönül yurdu, burada konumuz dışında kalacaktır.

Bütün bu örneklere ilave olarak Mevlânâ, eserlerinde kullandığı diller itibariyle de geniş bir coğrafyaya hitap etmektedir. Mevlânâ şiirlerinde dil olarak Arapça, Farsça, Türkçe ve Rumcayı kullanmıştır. Ona ait olarak bilinen şiirler 66 bin beyit kadardır. Farsça dışındaki şiirleri arasında *Divân-ı Kebîr*'de yaklaşık bin iki yüz elli beyit ve Mesnevî'de üç yüz elli beyit civarında olmak üzere bin yedi yüz civarında Arapça beyit mevcuttur. Çok az sayıda olsa da Türkçe 21 mısra kadar²¹ ve Rumca ise 17 mısra kadar²² şiiri mevcuttur. Ayrıca Türkçe olarak yüzlerce ifade, terkip ve kelime onun eserlerinde mevcuttur.²³

Sonuç olarak düşünceleriyle insanlığı kuşattığı ve buluşturduğu bugün daha çok anlaşılan Mevlânâ'nın eserleri, barındırdığı şehir ve coğrafi bölge adlarıyla büyük bir zenginliğe sahiptir. Onun XIII. yüzyılda bu mekanlar hakkında verdiği bilgiler ve onlara yüklediği özellikler ayrıca incelenmeye değerdir.

KAYNAKÇA

Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul, 1985.

Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri (Mevlânâ ve Etrafindakiler)*, I-II, İstanbul, 1986 (4. Basım).

Eflâkî Ahmed, *Menâkibu'l-Ârifin*, I-II, nşr. Tahsin Yazıcı, 1976-1980 (2. Baskı).

Fahrettin Coşguner, *Mesnevî'de Türkçe Kelimeler*, Mevlânâ Araştırmaları-1, Ankara, 2007.

Ferîdûn Ahmed-i Sipehsâlâr, *Risâle der Menâkıb-ı Hudâvendigâr*, nşr. Muhammed Ali Muvahhid-Samed Muvahhid, Tahran, 1391hş.

²⁰ *Mesnevî*, III, 414-516.

²¹ Yakup Şafak, *Mevlâna ve Sultan Veled'in Türkçe şiirleri*, Konya, 2008, s. 6 vd.

²² Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul, 1985, s. 260-261.

²³ İlgili yayınlardan sadece iki araştırma: Mecdut Mansuroğlu, *Mevlâna Celâleddin Rumî'de Türkçe Beyit ve İbareler*, TDAY, 1954, s. 207-220. Fahrettin Coşguner, *Mesnevî'de Türkçe Kelimeler*, Mevlânâ Araştırmaları-1, Ankara, 2007 (Akçağ Yayınları), s. 310-350.

Ferîdûn bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler* -Risâle-, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1977.

Kâtib Çelebi, *Keşfu 'z-zunûn*, I-II, nşr. Şerefettin Yalçınkaya- Kilisli Rifat Bilge, İstanbul, 1941.

Kulliyât-i Şems: Mevlânâ, *Kulliyât-i Şems*

Mecdut Mansuroğlu, *Mevlâna Celâleddin Rumî'de Türkçe Beyit ve İbareler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 1954.

Mesnevî: Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, *Mesnevî-i Ma'nevî*

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, *Fîhi Mâ Fih*, nşr. B. Furûzânfer, Tahran, 1339hş.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, *Mesnevî-i Ma'nevî*, nşr. Adnan Karaismailoğlu- Derya Örs, I-III, Ankara, 2007.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Rûmî, *Mecâlis-i Seb'a*, nşr. Tefik H. Subhânî, 1395hş.

Mevlânâ Celâleddîn, *Mektuplar*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul, 1999.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Fîhi Mâ Fih*, çev. Adnan Karaismailoğlu, İstanbul, 2022.

Mevlânâ, *Kulliyât-i Şems yâ Dîvân-i Kebîr*, muştemil ber-Kasâ'id ve gazeliyyât ve mukatta'ât-i Fârsî ve..., I-X, bâ-tashîhât ve havâşî-i Bedî'uzzamân-i Furûzânfer, Tahran: Dânişgâh-i Tahran, 1336-1346hş.

Yakup Şafak, *Mevlâna ve Sultan Veled'in Türkçe şiirleri*, Konya, 2008.